

Ένας Αθηναίος αρχιτέκτονας στην επαρχία: ο Πάνος Καραθανασόπουλος στο Άργος (και η λύση του «μυστηρίου» της νεοκλασικής αγοράς του Άργους)

Βασίλης Κ. Δωροβίνης

Δικηγόρος - Πολιτικός επιστήμονας - ιστορικός

Ταχυδρομικό δελτάριο, με το αρχικό σχέδιο για το ναό του Κεφαλαρίου, το οποίο είχε τυπωθεί στην Ατλάντα των ΗΠΑ, για λογαριασμό του εκεί παναργεακού σωματίου «Δαναός». Πράγμα σπανιότατο για δελτάριο, φέρει τυπωμένη και την ημερομηνία της έκδοσής του. Το τοπίο είναι παραμορφωμένο: ο βράχος έχει «μικρυνθεί» περίπου στο ύψος του καμπαναριού, ενώ έχει σχεδιαστεί... γκαζόν στη βάση του κτηρίου, δηλαδή εκεί όπου είναι η εκβολή των πηγών του Ερασίνου. Θυμίζουμε ότι αν η κίνηση για την ανοικοδόμησή του αρχίζει δύο χρόνια μετά την καταστροφή του προηγούμενου, οι εργασίες αρχίζουν και ολοκληρώνονται με τη μικρασιατική καταστροφή και την όλη ανατοραχή που ακολούθησε. Η «μικρή» ιστορία παρέμεινε εντελώς ανεπηρέαστη από τα μεγάλα γεγονότα, τουλάχιστο για του Αργεαίους της Ατλάντα. Η χρονολόγηση του δελταρίου διευκολύνει και την τοποθέτηση, μέσα στο χρόνο, των σχεδίων του Καραθανασόπουλου. (Το δελτάριο είχε σταλεί στον Αργίτη ιστορικό Δημ. Βαρδουιώτη, από ξάδελφό του στην Ατλάντα. Μου παραδόθηκε προ ετών, μαζί με άλλα ντοκουμέντα, από την τότε επίζωσα τελευταία κόρη του Βαρδουιώτη).

Σε δύο άρθρα μας στην «Αρχαιολογία»¹ είχαμε ανασυστήσει τη διαδικασία οικοδόμησης και αναστήλωσης, μετά από πολλές περιπέτειες, της δημοτικής νεοκλασικής αγοράς του Άργους, του πιο σημαντικού δημοτικού κτηρίου της πόλης αυτής με έντεχνη αρχιτεκτονική. Με τα αρχικά και με τα μετέπειτα στοιχεία, που μου παρεχώρησε ο κ. Μάνος Μπίρης, Επίκουρος Καθηγητής στο Ε.Μ.Π., γινόταν δυνατή η πιθανή ταύτιση του

αρχιτέκτονα του κτηρίου αυτού, αλλά και του προσθέντου κτηρίου στο σημερινό δημαρχείο του Άργους, «δημοσίου καταστήματος» επί Καποδιστρια². Πρόκειται, γράφουμε, για τον Πάνο Καραθανασόπουλο, τελικά της «σχολής Τσίλλερ», όπως υποστηρίζει θάσιμα ο κ. Μπίρης, και αρχιτέκτονα, εκτός άλλων, του ξενοδοχείου «Ακταίων», στο Φάληρο, αλλά και του κτηρίου της σοάς Πεσματζόγλου, όπου παλιά και το φαρμακείο

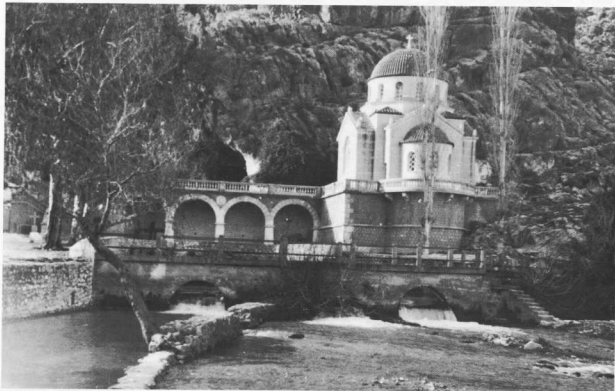
Δαμβέργη, στην Αθήνα. Στο σημερινό άρθρο μπορούμε, πλέον, με βεβαιότητα να υποστηρίξουμε την ταύτιση αυτή με νέα στοιχεία, η εντόπιση των οποίων ακολουθεί τους «κανόνες» κάθε παρόμοιας έρευνας. «Κανόνες» που σχηματίζονται συχνά, όπως στην προκειμένη περίπτωση, από τυχαίες συναντήσεις και συγκυρίες αλλά και, με τη σίβη που παράγουν αυτές, από ξαναδιάβασμα και νέα αναγνώριση ελάχιστων λεπτο-

μερειών, κειμένων με εντελώς διαφορετικό αντικείμενο. Το διάβημα του ιστορικού ερευνητή μέσα από αρχαιική έρευνα παρουσιάζει, και εδώ, σταθερές ομοιότητες με το διάβημα και τη μεθοδολογία ενός ανήσυχου ντετέκτιβ και ενός επιμελούς δικηγόρου που ξέρει να κάνει

χρήση του ορθού λόγου. Με τούτη τη φράση ίσως διαφωτίζονται κάποιοι αναγνώστες ως προς τη συμβατότητα των ιδιοτήτων του γράφοντος, οι οποίες για κάποιους άλλους ανάγονται στο επίπεδο του παραδόξου...

Ας γίνω πιο συγκεκριμένος, επειδή επιμένω ότι το πράγμα

ενδιαφέρει επιστημολογικά. Προχωρώντας στην ταξινόμηση του αρχείου Τσακόπουλου, εντοπίζω απόκομμα με άρθρο από σειρά που είχε γράψει ο τοπικός λόγιος Κ. Ολύμπιος, το 1933, στην τοπική εφημερίδα «Αργειακά Νέα»³. Το άρθρο περιείχε εκπληκτικές παρατηρή-

Ο ναός του Κεφαλαριού, από δεξιό της δεκαετίας του 1950-60 (χωρίς ένδειξη του εκδότη). Επί χούντας έγινε επέμβαση και «γενναίο» τοιμάντμα στον περιβάλλοντα χώρο.

σεις, με άκρας επίκαιρο χαρακτήρα και με την οξύτητα ενός Ροϊδή, για τις επεμβάσεις σε φυσικό τοπίο και συγκεκριμένα σε εκείνο της πασίγνωστης Παναγίας Κατακεκρυμμένης ή του Βράχου, που όλοι γνωρίζουν παρατηρώντας το βράχο του λόφου Λάριας που δεσπόζει του Άργους. Τούτο με ώθησε να ξαναδώ τα άρθρα αυτά, στην τοπική βιβλιοθήκη. Με έκπληξη, λοιπόν, διαπίστωσα ότι στην αποδελτίωση του τοπικού Τύπου, που είχα ολοκληρώσει προ δέκα ετών, μου είχε διαφύγει το γεγονός ότι τα άρθρα αυτά, πέρα από το κύριο θέμα τους, περιλάμβαναν έναν αριθμό πληροφοριών για αλλότρια, πλην όμως σημαντικά θέματα. Μιλώντας ο

Ολύμπιος για το πράσινο του Κεφαλαριού, άλλης γνωστής τοποθεσίας της Αργολίδας, που κακοποιήθηκε αφάνταστα τα τελευταία χρόνια με «δημόσια έργα» και τώρα η ΕΟΚ πληρώνει για κάποια «αποκατάσταση τοπίου»⁴, αναφέρεται εκτενώς στην εκεί εκκλησία της Ζωοδόχου Πηγής. Ακριβώς μέσα από την καυστική αφήγηση της νέας οικοδομής ναού, την οποία παραθέτουμε σε απόσπασμα και θεωρούμε ότι είναι πολύ απολαυστική, ο Ολύμπιος παρέχει πλήθος στοιχείων για τον Πάνο Καραθανασόπουλο και τη δράση του, κατά την περίοδο 1918-24, στην περιοχή του Άργους. Τα πράγματα γίνονται σαφή: με σχέδια του Καραθανασόπουλου

κτίζεται η νεοκλασική αγορά του Άργους και η προσθήκη στο σημερινό δημαρχείο. Σε αυτόν πιθανότατα οφείλεται και η αρχιτεκτονική τροποποίηση του κυριώς κτιρίου του δημαρχείου, προτού το παραμορφώσουν πρόσφατες επεμβάσεις. Τέλος του περασμένου αιώνα ολοκληρώνονται τα έργα αυτά. Σύμφωνα με υπολογισμούς του κ. Μπίρη τα οικοδομήματα του Φαλήρου και της Αθήνας θα πρέπει να χρονολογηθούν στις αρχές του αιώνα μας. Είκοσι χρόνια αργότερα ο Καραθανασόπουλος αναλαμβάνει την οικοδόμηση ογκώδους κτηρίου ναού στο Κεφαλάρι, μετά την τρομακτική έκρηξη του 1918, η οποία έγινε αισθητή μέχρι τις

Σπέτσες και κατέστρεψε, ανάμεσα στα άλλα, τον προηγούμενο ναό. Στο απόσπασμα που παραθέτουμε και εφόσον είναι ακριβείς οι κρίσεις του Ολύμπιου, που πάντως είναι αυτόπτης και αυτήκοος μάρτυρας συμπεριφορών και γεγονότων (ήδη από το τέλος του 19ου αιώνα είναι αναποκρίτη η σοβαρών αθηναϊκών εφημερίδων, όπως της «Ακροπόλεως» του Γαβριηλίδη), ο Καραθανασόπουλος παρουσιάζεται με τα χαρακτηριστικά αρχιτέκτονα-επιχειρηματικά. Τελευταίες έρευνες για τον ίδιο τον Τσίλλερ έχουν αρκούγνιας υπογραμμίσει παρόμοια χαρακτηριστικά. Οι επεμβάσεις που προτείνει στο χώρο, με τα σχέδιά του, αποτελούν βαριές κατασκευές και μεγάλες, σε έκταση, επεμβάσεις αστικού τύπου σε χώρο με καθαρά χαρακτηριστικά φυσικού-αγροτικού τοπίου. Δεν ξέρουμε πώς κατέληξε στα σχέδια αυτά. Οι πληροφορίες του Ολύμπιου, όλο και αν μορφοποιούνται από τις έντονες προσωπικές κρίσεις του, μας οδηγούν με ασφάλεια, νομίζω, στους χρηματοδότες του έργου, δηλαδή στους ομογενείς Αργίτες των ΗΠΑ. Μήπως πρόκειται για μεταφορά, ιδεολογικής φύσεως, προτύπων υπερπόντιων στο Κεφαλάρι, που ο αρχιτέκτονας-επιχειρηματίας κατέβαλε «φιλότιμη» προσπάθεια να εκφράσει αρχιτεκτονικά; Όπως και να 'χει το πράγμα, νομίζω ότι το υλικό που δημοσιεύουμε ενδιαφέρει για τη μελέτη του ό,τι περιβάλλει τη δημιουργία αρχιτεκτονικών μορφών, και όχι βέβαια, εννοείται, μόνο στις αρχές αυτού του αιώνα.

Το κείμενο του Ολύμπιου με ώθησε να προχωρήσω και σε διασταύρωση. Παραπέμφθηκα σε ένα από τα τεύχη του Τάσου Τσακόπουλου που τα είχε αφιερώσει σε ιστοριοδικές αφηγήσεις για τους ναούς της περιοχής Άργους. Πρόκειται για το 5ο τεύχος, αφιερωμένο ακριβώς στο ναό του Κεφαλαρίου (1954). Ο συγγραφέας, είκοσι χρόνια μετά τον Ολύμπιο, αυτόπτης και αυτήκοος μάρτυρας και αυτός, αναφέρεται στον Καραθανασόπουλο, ως αρχιτέκτονα και των κτηρίων στο Άργος, και παρέχει την ίδια ερμηνεία για το πώς δεν

εφαρμόστηκαν τα αρχικά σχέδιά του. Επίσης, ως χρόνο διάρκειας των εργασιών για την οικοδόμηση του νέου ναού δίδει τα έτη 1922-24.

Παραθέτουμε, ακολούθως, το απόσπασμα του Ολύμπιου προηγουμένως, όμως, αναφέρουμε ότι δύο φορές στη σειρά των άρθρων του, και πριν αναφερθεί κατά κύριο λόγο στον Καραθανασόπουλο, σπεύδει να εκφράσει τη γνώμη του για το έργο. Στην αρχή σημειώνει:

«Ηθέλαμε να είπωμεν ολίγας λέξεις δια τον γοτθικόν εκείνον όγκον του μαρμάρου και του ταμνέντου, τον οποίον εκόλλησαν εις την ιλαράν Παναγίαν των θράχου οι οψίπλουτοι συμπατριώται μας Αμερικάνοι και η ακαλαίσθησία του αρχιτέκτονος της παλαιάς σχολής Καραθανασοπούλου».

Και στο επόμενο άρθρο:

«Το σχέδιον του κτηρίου, εκπονηθέν υπό του αρχιτέκτονος της παλαιάς σχολής μακαρίου Καραθανασοπούλου, αποτελεί παραφροσινία με το λοιπόν περιβάλλον και ασχημίζει από καλαισθητικής και αισθητικής απόψεως την ιλαράν, αθόρυβον και ειδυλλιακήν Παναγίαν του θράχου».

Συμπεραίνουμε, έτσι, ότι ο Καραθανασόπουλος έχει ήδη πεθάνει το 1933 αλλά και ότι δέκα χρόνια μετά την ολοκλήρωση του έργου, έστω και χωρίς να έχουν εφαρμοστεί τα αρχικά σχέδια, η αντίδραση ενός, τουλάχιστον οξύνοου, επαρχιακού λογίου εξακολουθεί να είναι αρνητική.

«Ο ναός της Παναγίας καταστράφη κατά το έτος 1918 συνεπεία εκρήξεως πυρομαχικών, τα οποία είχαν εναποτεθή εις παρακείμενον της πηγής οικίσκον. Ήτο η εποχή καθ' ην εκινδύνευον τα περίφημα νάτα του Σαράγι και οι σύμμαχοι ηξίωσαν να κουβαληθή όλος ο Ελληνικός στρατός εις την Πελοπόννησον. Επέπρωτο δυστυχώς τον κίνδυνον των περιφώνων νάτων, να πληρώση ακριβώτερα το Άργος, διότι εκτός των ανθρωπίνων θυμάτων που εβρήθησε, κατεστράφη εξ ολοκλήρου σχεδόν το εκκλησιδίον της Κεφαλαριώτισσας».

Ως προεπιμεν όμως η επανόρθωσις των ελλείψεων, των ζη-

μιών, και των καταστροφών των ναών, των ναϊδρίων, των ναϊσκών, των εκκλησιδίων και των ερημοκκλησιών, είναι ζήτημα τιμής δια τους θρησκολήπτους, τους θρησκομανείς, και ψευδευλαθείς απογόνους του Δαναού. Η Κεφαλαριώτισσα δεν έπρεπε να εκλείψη εκ του προσώπου της γης, ούτε να ανήκη εις την ιστορίαν. Αμα τη θλιβερά συνήθηον εις έκτακτον συνεδρίασιον τα μέλη του εν Ατλάντα της Αμερικής συλλόγου των Αργείων ο «Δαναός». Και εισηγομένου του τότε εκεί διαμμένοντος και ήδη διευθυντού του ενΑύθα Ευρωπαϊκού Οινομαγειρείου το «Φαγοποιέον» κ. Κων/νου Καλαματιανού ή Χονδρού, απεφασίθη υπό της ολομελείας του συλλόγου, η αντί πάσης θυσίας και δαπάνης ανοικοδομήσις του καταστραφέντος κατόπιν της εκρήξεως ναΐσκου της Κεφαλαριώτισσας. Η εκπόνησις του σχεδίου της ανακαινίσεως ανετέθη εις τον αρχιτέκτονα Καραθανασόπουλον, παλαιόν γνώριμον των Αργείων, ο οποίος επί της Δημαρχίας Καλιμούχου εχεσείσε την ανέγερσιν της δημοτικής αγοράς και άλλων εδών δημοτικών καταστημάτων. Η επανόρθωσις των ζημιών της Κεφαλαριώτισσας, ούτε πολυδάπανος ήτο, ούτε ιδιόζουσαν αρχιτεκτονικήν ιδιοφυΐαν απήτει. Ο καταστραφέντος θράχος έπρεπε να αντικατασταθή ει δυνατόν, από τεμάχια θράχου, όπως τα Κυκλωπεία τείχη, δια να μη χάση η Παναγία του θράχου την αρχικήν της χάριν, τον ειδυλλιακόν και ρωμαντικόν χαρακτήρα της».

Ο μακαρίτης όμως Καραθανασόπουλος εγγνώρισε κατά τας παλαιάς ημέρας της εδών παραμονής του, πολύ καλά τον χαρακτήρα των ψυροφανασμένων Αργείων. Και επιχειρηματίας αυτός, εσκέψθη να εκμεταλλευθή την απλοκότητα, την προσεπίδειξιν τάσιν, και την θρησκολήψιν εν τέλει των εν Αμερική μεταναστών. Εξεπόνησε λοιπόν σχέδιον μεγαλοπροεπούς και αφαντόστου πολυτελείας, ουχί απλής ανοικοδομήσεως του καταστραφέντος ναϊδρίου, αλλά και κραπεδώσεως όλου του παρά τας εκβολάς του όρους Χάων πηγών του Ερασίων, δια πο-

λυτελούς οικοδομήματος εκ μαρμαρίνων θαμίδων, κιγκλίδων, στοών και υπογείου σήραγγων, διασχίζοντας από τας υπωρείας του όρους Βράχον.

Η εκτέλεσις του σχεδίου θα επιλούτιζεν αναμφιβόλως τον αρχιτέκτονα, λόγω των νομίμων ποσοστών τα οποία δικαιοματικώς θα ελάμβανεν. Ως επόμενον καθήρτισε και τον προϋπολογισμόν της δαπάνης, ο οποίος ασφαλώς και κατά την εποχίην εκείνην, θα υπερέβαιεν τα δύο ή τρία εκατομμύρια. Οι τοπίηλοι όμως, οι δολλοριόπουλοι, οι ταλαράδες της Αμερικής, ορρώδησαν προ της τεραστίας δαπάνης. Εννοούσαν να επιδειχθούν, αλλ' ουχί και επί καταστροφή της μετά κόπων και μόχθων αποκτηθείσης περιουσίας των. Και ως επόμενον το σχέδιον επεστράφη, μετρηθίμωθη, και δια τας μαρμαρίνους κλίμακας, τα κιγκλιώματα και τα άνητρα, εχρησιμοποιήθη το ταίμεντον και οι λίθοι των παρακειμένων βράχων η σήραγγα εγκατελείφη.

Το έργον ήρξασε, τα δολλάρια κατέφθανον άφθονα, μόλιχα καθ' εβδομάδα, κατά μήνα. Ο σχαν την πρωτοβουλιαν κ. Καλαματιανός, διημέρευεν και διακυκτερευεν εις το Κεφαλάρι. Η δαπάνη όμως του έργου υπερέβαινε την οικονομικήν αντοχήν των Αμερικάνων οι οποίοι απαυθήσαντες εν τέλει εδήλωσαν ότι προς αποπεράτωσιν αυτού, δέον να προσέλθωσιν αργώς και ο Πολιούχος του Άργους «Άγιος Πέτρος» εις εν υπάγειται η Κεφαλαριώτισσα.

Το εκκλησιαστικόν όμως συμβούλιον, λόγω στενοκεφαλίας, ηρήθη έστω και προσκαίριως, επί εν έτος δηλαδή η δύο, να διαβέση τας εισπράξεις του εξωκκλησίου, φοβούμενον ίσως, μήπως χάσει την κυριότητα, την νομήν και την κατοχήν της Κεφαλαριώτισσας. Άμεσον αποτέλεσμα ή μετανάσται της Ατλάντας εχολώθησαν, τα δολλάρια εσταμάτησαν, και το μεγαλοπρεπές οικοδόμημα του ναύκου απέμεινεν άνευ κωδωποστασία.

Το έργον και υπό τας ανωτέρω συνθήκας είναι μεγαλοπρεπές και αξιοθέατον.

Είναι αληθές ότι οι αρχαίοι, οι κατ' εξοχήν λήτραι του καλού,

και του ωραίου, απέφευγον επιμελώς να μεταβάλλουν την όψιν των φυσικών καλλονών. Επί των βράχων και εντός των σπηλαίων ετοποθετούν τον Πάνα, τας Νύμφας, τους σατύρους, τας δρυάδας, τας αμαδρυάδας και τον Απόλλωνα, κρούοντα την λύραν προς τέρψιν των Μουσών. Άλλως όμως έδοξε τοις νεώτεροις. Διαπνεόμενοι υπό της μανίας της επιδείξεως οι Αμερικάνοι, εσφήνωσαν επί του βράχου εν ογκώδες οικοδόμημα, αποτελούν αδηή παραφώνιαν με το επίλοιπον βραχώδες τοπίον. Η αγροτική, η χωρική Παλαιά, παρίσταται διυπόστατος κατά τα άνω άκρα εμφανίζεται με το γεμενί της, το τσεμπέρι της, το φακιόλι της, την μαντηλωσιά της, και την απέριπτον βλάχικην ενδυμασίαν της. Τα κάτω άκρα της όμως, είναι πολύ διαφορετικά και σύμφωνα με την τελευταίαν λέξιν της Ευρωπαϊκής μόδας· φορεί κομινεζόν, κάλτσες μεταξωτές τρανσπαράν και γοθόκια του χορού. Και όμως οι ευλογημένοι Αμερικάνοι ημπορούσαν με τα χρήματα που εξώδευσαν, να αγοράσουν όλον τον παρά την πηγήν χώραν, να τον μεταβάλλουν εις απέραντον μαγευτικόν πάρκον, λαμβανόμενοι υπ' όψιν ότι μόνο αυτοί ήσαν εις θέσιν να εκτιμήσουν την αξίαν του πρασίμου όταν μετά την κοπιώδη ημερησίαν εργασίαν των, εδροσίζοντο αντί μηδαμίνης δαπάνης, εις τα απέραντα και δροσούλουστα πάρκα των Αμερικανικών μεγαλουπόλεων. Και ξενώω ακόμη ηδύνατο να οικοδομήσουν, εις τον οποίον να καταβέγουν κατά το θέρος, οι ψηνόμενοι και καθουριζόμενοι υπό τον ήλιον των τροπικών συμπολίται των. Αλλά πού μυαλό!»

Είναι αξιοπαράτηρητο ότι ο Ολύμπιος χαρακτηρίζει τον Καρβαθασόπουλο ως ανήκοντα στην «παλαιά σχολή» (της αρχιτεκτονικής). Θα πρέπει να θυμίσουμε ότι, την εποχή που δημοσιεύεται το άρθρο του, στο Άργος έχουν ολοκληρωθεί ή κτιζόνται δύο νέα και ευρύτερα γνωστά ακόμα και σήμερα, δημόσια σχολικά κτίρια, εκείνου του Β' δημοτικού σχολείου και του συγκρότημα του γυμνασίου («Μπουσουλοπούλειο»). Πρό-

κειται για κτίρια από τα αντιπροσωπευτικότερα του μοντέρνου κινηματός στην Ελλάδα.

Παράλληλα, σημαντικές ιδιωτικές οικοδομές, που κτιζόνται την ίδια εποχή (όπως η οικία Μπιστοσής), φέρουν πολύ απλοποιημένα, πλέον, στοιχεία του νεοκλασικισμού και σαφώς στοιχεία της σχολής Μπούσχοδους. Είναι πιθανό, λοιπόν, σε ανθρώπους όπως ο Ολύμπιος τα σηματομένα από τέτοιες αρχιτεκτονικές μορφές να έχουν αφομοιωθεί, σε σημείο που εκείνοι να προχωρούν, πια, στη διάκριση μεταξύ «παλαιάς» και, εννοείται κατ' αντιπαράθεση, «νέας σχολής».

Σημειώσεις

1. Τεύχη 29 και 35, μνηών Δεκεμβρίου 1988 και Ιουνίου 1990.
 2. Για το κτήριο αυτό και την εξέλιξη του βλ. δύο άρθρα μας στην «Αρχαιολογία», στη σειρά «Συμβολές στην ιστορία της κτιριοδομίας της κατοικιστριακής εποχής», τεύχη 30 και 31 (Μάρτιο και Ιούνιος 1989).
 3. Σειρά εννέα άρθρων με τίτλο «Αι εσχαί του Άργους» και με υπότιτλο «Το πράσινον», που δημοσιεύθηκαν στα φύλλα αρ. 8-16 της λιγώδους εφημερίδας, από την 1 Ιουνίου ως την 1 Οκτωβρίου 1933.
 4. Κατά την εκτέλεση των έργων (εκαοκτώ μέσα από το άλοος του Κεφαλαρίου, με καταστροφή υπολειμμάτων ρωμαϊκών λουτρών, για να περάσει το κανάλι του Αναβάλλου) δεν υπήρξε η παραμικρή περιβαλλοντική μελέτη ή έστω μελέτη τοπίου. Σε άμεση γενίτλιαση με τις πηγές του Κεφαλαρίου έχουν αφηθεί να εγκατασταθούν μικρές βιομηχανικές-βιοτεχνικές μονάδες και ογκώδη «φαγάδικα». Είναι άγνωστο πώς θα διατεθούν τα χρήματα της ΕΟΚ. Οι «απευθείας αναθέσεις», στις οποίες προβαίνουν οι δήμοι Άργους και Ναυπλίου, προωθούν απορρόφηση των χρημάτων αυτών με ανάλογο τρόπο και με ανάλογο, προς παρόμοιες επεμβάσεις, αποτέλεσμα.
 5. Άρθρο της 15.7.1933.
 6. Άρθρο της 1.8.1933. Το απόσπασμα που παραθέτουμε είναι από το άρθρο της 15 Σεπτεμβρίου 1933.
- Σημειώσω ακόμα ότι ο Τοσκόπουλος πέθανε το 1967, σε ηλικία 92 ετών, ενώ ο Ολύμπιος το 1937, σε ηλικία 65 ετών.